СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том III

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ III

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME III

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ III
ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА

THE FRANCHISE BUSINESS MODEL IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL BUSINESS: OPPORTUNITIES AND LEGAL PERSPECTIVES
Prof. Dr. Emilija Gjorgjioska, PhD, Prof. Dr. Tatjana Spaseska, PhD, Prof. Dr. Aneta Risteska-Jankuloska, PhD, Prof. Dr. Dragica Odzaklieska, PhD 9

ЧОВЕШКИЯТ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Любомир Николов..... 19

ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СХЕМИ ЗА КАЧЕСТВО ПРИ СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРОДУКТИ И ХРАНИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 27

ПРИЛАГАНЕ НА КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ ПРИ МОНИТОРИНГ НА ДЕБИТОРСКАТА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ
Проф. д-р Светослав Илийчовски..... 37

ФОЛКЛОРНИЯТ ТУРИЗЪМ КАТО РЕСУРС ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ: СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОД
Проф. д-р Теодора Димитрова, д-р Захарина Томова 47

ОЦЕНКА НА ЧУВСТВИТЕЛНОСТТА НА ВЪТРЕШНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ОСНОВНИ ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ В КОНТЕКСТА НА ХРАНИТЕЛНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Ангел Саров, Гл. ас. д-р Михаела Михайлова, гл. ас. д-р Даниела Цвяткова, гс. д-р Боряна Козарева, ас. Диляна Бояджиева 54

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ НА БАЛКАНИТЕ – ХРОНОЛОГИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Добрин Ганчев, доц. д-р Сергей Найденов 62

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА УПРАВЛЕНСКИЯ ПРОЦЕС В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков..... 73

ПОДКРЕПА НА ИНИЦИАТИВИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ - ВОДЯТ ЛИ ПОЛОЖИТЕЛНИТЕ НАГЛАСИ ДО ГОТОВНОСТ ЗА ПОЕМАНЕ НА РАЗХОДИ?
Доц. д-р Емил Николов 78

ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА – ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ КОНТЕКСТ
Доц. д-р Искра Пантелеева, проф. д-р Беата Сковрон-Миелник, гл. ас. д-р Себастиан Наройчик..... 88

ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ КАТО ДВИГАТЕЛИ НА НОВИТЕ ТЕНДЕНЦИИ В ТУРИЗМА
Доц. д-р Любка Илиева, проф. д.ик.н. Марина Алексеевна Измайлова 97

ИНОВАЦИОННИ ПОДХОДИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ТУРОПЕРАТОРСКАТА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Любомира Тодорова 105

СЕМЕЙНИЯТ БИЗНЕС В БЪЛГАРИЯ КАТО МОДЕЛ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Петранка Мидова 112

ПРИНОС НА ИКОНОМИКАТА НА СПОДЕЛЯНЕТО ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Петя Иванова..... 119

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРИЛОЖЕНИЕТО НА АНАЛИЗА НА ГОЛЕМИ ДАННИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ РИТЕЙЛ СЕКТОРА: ПРИМЕРИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИ СТРАНИ
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 127

THE ROLE OF DIGITAL ECOSYSTEMS IN ACCELERATING ENTREPRENEURIAL CAPACITY IN EMERGING ECONOMIES
Assoc. Prof., PhD Tatiana Bucos..... 137

ТУРИЗЪМ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА ИКОНОМИЧЕСКА И ГЕОПОЛИТИЧЕСКА КРИЗА
Доц. д-р Тихомир Личев..... 145

СОЦИАЛНАТА ИКОНОМИКА – ХАРАКТЕРИСТИКИ, ЦЕЛИ, ОБХВАТ
Гл. ас. д-р Ваня Ганева..... 151

ДИСПРОПОРЦИИ В ДИГИТАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова, гл. ас. д-р Иван Маринов..... 158

СЪТРУДНИЧЕСТВОТО И ИНДУСТРИАЛНИТЕ ЕКОСИСТЕМИ КАТО ДВИГАТЕЛИ ЗА ИНОВАЦИИ И РАЗВИТИЕ НА МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Гл. ас. д-р Ивайло Костов 166

THE INTRODUCTION OF THE EURO AND THE FUTURE OF RETAIL TRADE IN BULGARIA: ATTITUDES AND PROSPECTS
Head Assist. Prof. PhD, Ivan Marinov 173

СЪВРЕМЕННИ АГРОБИЗНЕС РЕШЕНИЯ В КОНТЕКСТА НА КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева..... 181

ДИГИТАЛНО ПРЕПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ: ИНОВАЦИИ, МАРКЕТИНГ И ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Кристина Шопова, д-р Юлия Проценко 188

СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ГРИФИД ХОТЕЛИ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 196

ТЪРГОВСКИ КОМУНИКАЦИИ И ИЗПОЛЗВАНЕТО ИМ ОТ СЪВРЕМЕННИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ФИРМИ
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 204

ДОВЕРИЕТО В СПОДЕЛЯНЕТО НА ЗНАНИЯ
Гл. ас. д-р Явор Станев 208

ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В КОНТЕКСТА НА НАГЛАСИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО И БИЗНЕС
Ас. д-р Александър Личев 217

ТЕНДЕНЦИИ ПРИ РЕГИСТРАЦИЯТА НА ДРУЖЕСТВА С ПРОМЕНЛИВ КАПИТАЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Елена Вълчева 225

ТЪРГОВСКИТЕ ФИРМИ В СВИЩОВ В ПЕРИОДА ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО ВОЙНИТЕ (1912-1918 Г.) – ОБЩ ПРЕГЛЕД
Преп. д-р Емилия Вачева 232

СПЕЦИФИКИ ПРИ „МОДУЛИРАНЕ“ НА ПРАВООТНОШЕНИЯТА В АДМИНИСТРАТИВНОНАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ“ /ОБЗОР НА ПОРОЧНАТА САНКЦИОННА ПРАКТИКА
Преп. Игнат Папазов 240

ОБОГАТЯВАНЕТО НА ДЛЪЖНОСТТА – СТРАТЕГИЯ ЗА МОТИВАЦИЯ И ПРЕДПОСТАВКА ЗА ФОРМИРАНЕ НА НЕФОРМАЛНИ ИНОВАЦИОННИ МРЕЖИ
Докторант Анелия Станева 246

РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ В РАЗВИТИЕТО НА ПОДХОДА ЛИДЕР КЪМ ВОМР
Докторант Аделина Ангелова 253

ПОТЕНЦИАЛ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ГОЛФ ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ангел Ангелов 263

ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАЕТОСТТА И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В БАЛНЕО, СПА И УЕЛНЕС ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Антоанета Христова, ас. д-р Бартош Марчинковски 270

ДИСБАЛАНСИ И ПАЗАРНИ ДЕФОРМАЦИИ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Атанас Атанасов 278

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОТЕНЦИАЛА НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
Докторант Боримил Шопов 285

КЛИМАТОЛЕЧЕНИЕТО КАТО СПЕЦИАЛИЗИРАНА ФОРМА НА ЗДРАВНИЯ ТУРИЗЪМ: ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ И КОНЦЕПТУАЛНО ПОЗИЦИОНИРАНЕ
Докторант Ваня Стоева-Андонова..... 290

ОТ ЛИНЕЙНИЯ КЪМ КРЪГОВИЯ МОДЕЛ: КОНЦЕПТУАЛНИ ОСНОВИ И СЕКТОРНИ ПРОЯВЛЕНИЯ В ТУРИЗМА
Докторант Виктория Георгиева Джамбазка..... 297

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – ОСНОВНИ НАПРАВЛЕНИЯ И ЦЕЛЕВИ ОРИЕНТИРИ
Докторант Деница Гъркова 306

ЗАЩО ESG НЕ РАБОТИ (И КАК ДА ГО НАПРАВИМ ДА РАБОТИ): КРИТИЧЕН АНАЛИЗ НА ESG ПРАКТИКИТЕ В МСП
Докторант Десислава Белева-Димитрова 313

МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ
Докторант Ива Пламенова Панайотова..... 324

ТЕХНОЛОГИЧНИТЕ ИНОВАЦИИ КАТО ФАКТОР ЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Докторант Калин Борисов..... 332

ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ ЧРЕЗ НПВУ И ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФОНДОВЕ
Докторант Мария Иванова Павлова-Кондрова..... 340

ЗАПЛАХИ ЗА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ ПРЕД ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС
Докторант Ралица Йовчева..... 349

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Теодора Попова 357

РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИЯТА В БЪЛГАРИЯ – РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ
Докторант Тихомир Георгиев..... 367

РОЛЯТА НА КЕТЪРИНГ ОБСЛУЖВАНЕТО КАТО ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ АТРАКТИВНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СЪБИТИЯ
Докторант Цветелина Петрова..... 375

СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОДИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА УЧЕНИЧЕСКИ ТУРИСТИЧЕСКИ ПЪТУВАНИЯ
Докторант Цветелина Телбис 382

ИНТЕГРИРАНЕ НА КРЪГОВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА КАТО ОСНОВА ЗА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0
Докторант Захари Пенев..... 390

ESG PERFORMANCE AND MARKET VALUATION IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: THE MODERATING ROLE OF IDIOSYNCRATIC RISK
PhD student Yan Fu 398

R&D CAPITAL INTENSITY AND FIRM VALUE IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: EVIDENCE FROM OWNERSHIP HETEROGENEITY
PhD student Xinyue Du 412

UNMANNEDSTORES–НОВАТА КОНЦЕПЦИЯ В СВЕТОВНАТА ТЪРГОВСКА ПРАКТИКА
Студент Аница Декова 425

ОТРАСЛОВА СТРУКТУРА НА ИКОНОМИКАТА И НЕЙНОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
Студент Борислава Горецова 431

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНСКИТЕ РЕШЕНИЯ В МАЛКИЯ БИЗНЕС
Студент Даяна Пламенова Лучева 441

ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

ELENA DALLES AND PHILANTHROPY IN BELLE ÉPOQUE: HERITAGE, SOCIAL IMPACT AND CULTURAL LEGACY
Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 455

РЕСУРСНИ И ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВНЕДРЯВАНЕ НА ИИ-БАЗИРАНИ СИСТЕМИ В БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАЛИЩА
Доц. д-р Александрина Александрова, гл. ас. д-р Атанаска Решеткова, гл. ас. д-р Евгени Овчинников 487

ОТВЪД РЕКА ДУНАВ: НЕВИДИМИЯТ ИКОНОМИЧЕСКИ, ИНТЕЛЕКТУАЛЕН И КУЛТУРЕН МОСТ МЕЖДУ СВИЩОВ И БУКУРЕЩ ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ
Доц. д-р Александър Ганчев 495

КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО ОБЕКТ НА УСТОЙЧИВАТА ОТЧЕТНОСТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, студент Emanuel Proenca Gomes, студент Rodrigo Miguel Gomes Rodrigues, студент Lara Alexandra De Paiva Tome, студент Miguel Angelo Bretes Pereira Carolo студент Santiago Pimenta Fernandes, студент Faisal S. A. Abulhatal 502

ПАРАДОКСИТЕ НА ЕДИН ТУРИСТИЧЕСКИ ОБЕКТ: РЕСТОРАНТ И БАР-ВАРИЕТЕ „ЦИГАНСКИ ТАБОР“ МЕЖДУ ЕТНИЧЕСКАТА КУЛТУРА И КОМЕРСИАЛНАТА ЕКЗОТИЗАЦИЯ
Доц. д-р Йелис Еролова, гл. ас. д-р Бехрин Шопова 509

РАЗВИТИЕ НА СТОПАНСКАТА ЕТИКА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Катя Личева 517

REMARKABLE, VETERAN AND MONUMENTAL TREES AS HERITAGE: RECOGNITION AND THE GOVERNANCE OF CARE IN SELECTED EUROPEAN JURISDICTIONS
Assoc. Prof. Lucia Nováková, PhD, Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 522

ИНСТИТУЦИОНАЛНИЯТ МОДЕЛ НА СТОПАНСКАТА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“ ЗА КАЧЕСТВО И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – 90 ГОДИНИ ЛИДЕРСТВО В ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ НА СТРАНАТА
Доц. д-р Росица Колева 540

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВНЕДРЯВАНЕТО НА ИНОВАЦИИ В КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Милен Атанасов, ас. д-р Йоана Константинова..... 550

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE EDUCATION SYSTEM
Senior Instructor PhD in Economic Sciences Fuad Jabbarov Zeydulla Oglu 558

POTENTIAL OF INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORKS PROTECTING INTRINSIC VALUES IN CULTURAL HERITAGE
Assistant Professor PhD Said Edaich 567

MANAGEMENT OF CULTURAL-RELIGIOUS HERITAGE: HISTORICAL, SPIRITUAL, AND INTERNATIONAL DIMENSIONS OF FÁTIMA AND CZĘSTOCHOWA
Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD, Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Elżbieta Karaśq, PhD..... 576

INDUSTRY-ORIENTED CHINESE CRAFTS: AN EXPECTATIONS PERSPECTIVE
Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD 588

WOMEN DONATIONS TO SWEDISH RELIGIOUS INSTITUTIONS
PhD student Ciocoiu Elena-Adriana 599

РОЛЯТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ЗА ОПАЗВАНЕТО НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО
Студент Димитрийка Атанасова Чакова 606

КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО РЕСУРС ЗА МЕСТНОТО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В МАЛКИТЕ ГРАДОВЕ
Студент Николина Кирякова 615

ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ ЧРЕЗ НПВУ И ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФОНДОВЕ

Докторант Мария Иванова Павлова-Кондрова[1]

Резюме: *Докладът систематизира възможностите за финансиране на туристически дейности чрез НПВУ и програмите на ЕС. Обосновани са приоритети за зелен и цифров преход, конкурентоспособност, умения, достъпност и устойчиво развитие на дестинациите.*

Ключови думи: *туризъм, европейски фондове, НПВУ, устойчивост, дигитализация, инвестиции*

JEL: *L83, O22, R58, Z32*

FINANCING TOURISM ACTIVITIES THROUGH THE RECOVERY AND RESILIENCE PLAN AND EUROPEAN FUNDS

PhD Student Maria Ivanova Pavlova-Kondrova

Abstract: *The paper systematises financing opportunities for tourism through Bulgaria's Recovery and Resilience Plan and EU programmes. It identifies priorities for the green and digital transition, competitiveness, skills, accessibility and sustainable destination development.*

Key words: *tourism, EU funds, recovery plan, sustainability, digitalisation, investment*

JEL: *L83, O22, R58, Z32*

Въведение

Туризмът е комплексна икономическа система, в която инвестиционните потребности обхващат едновременно предприятията, публичната инфраструктура, културното и природното наследство, човешкия капитал и управлението на дестинациите. Поради тази междусекторна природа финансирането му не е концентрирано в една програма. Туристическите дейности могат да бъдат подкрепени пряко или косвено чрез инструменти за

[1] E-mail: mkondrova@gmail.com, Стопанска академия „Д. А. Ценов“

конкурентоспособност, регионално развитие, енергийна ефективност, цифровизация, заетост, образование, култура, околна среда и териториално сътрудничество.

Целта на доклада е да систематизира възможностите за финансиране на туристически дейности в България чрез Националния план за възстановяване и устойчивост и европейските фондове за периода 2021-2027 г., както и да изведе приоритетите, които повишават икономическата, социалната и екологичната ефективност на подкрепата. Използвани са анализ и синтез на нормативни и стратегически документи, сравнителен анализ на финансовите инструменти и логически метод за извеждане на критерии за проектна приложимост.

Тезата е, че ефективното финансиране на туристическия сектор изисква проектът да бъде формулиран не само като инвестиция в туристически обект, а като принос към измерима публична цел: намаляване на ресурсната интензивност, внедряване на цифрови решения, развитие на умения, диверсификация на регионалната икономика, опазване на наследството или подобряване на достъпността. Това съответства на европейския преход към позелен, цифров и устойчив туристически екосистемен модел (European Commission, 2022).

1. Възможности за финансиране в Националния план за възстановяване и устойчивост

Националният план за възстановяване и устойчивост на Република България е инструмент за реформи и инвестиции, финансиран чрез Механизма за възстановяване и устойчивост. Той се различава от традиционните програми по политиката на сближаване: ресурсът се предоставя на държавата при изпълнение на предварително договорени етапи и цели, а инвестициите имат ограничен времеви хоризонт. Поради последователните изменения на българския план оценката на възможностите трябва да се основава на актуалната версия и на конкретните условия по всяка процедура, а не само на първоначалния текст на НПВУ (European Commission, 2026a).

В НПВУ няма обособен самостоятелен компонент за туризма. Секторът може да участва чрез хоризонтални инвестиции, когато туристическите предприятия, публичните организации или свързаните с тях обекти попадат сред допустимите кандидати и дейности. Най-значимата бизнес рамка е Програмата за икономическа трансформация, която насочва подкрепа към растеж, иновации, технологична модернизация, цифрови решения, киберсигурност, възобновяема енергия и кръгова икономика. Тя е приложима за хотели, ресторанти, туроператори, туристически атракции и доставчици, доколкото конкретната процедура допуска съответния код на икономическа дейност и размер на предприятието.

Възможностите за технологична модернизация включват специализиран софтуер, облачни услуги, системи за резервации и управление на

взаимоотношенията с клиенти, автоматизация на обслужването, инструменти за анализ на данни и решения за киберсигурност. При туристическите предприятия ефектът не се изчерпва с покупката на актив: цифровата инвестиция трябва да съкращава време и разходи, да подобрява персонализацията, контрола на капацитета и проследимостта на услугата.

Зеленото направление включва собствено производство и съхранение на енергия, енергийно ефективно оборудване, управление на вода и отпадъци, кръгови производствени модели и обновяване на сграден фонд. Европейската комисия посочва, че националната схема за обновяване обхваща и нежилищни сгради в сектора на услугите и туризма, като целта е най-малко 30% спестяване на първична енергия (European Commission, 2026b). За туристическия бизнес това означава потенциал за по-ниски експлоатационни разходи, по-добър комфорт и по-надеждно екологично позициониране.

НПВУ създава и непреки възможности. Инвестициите в цифрови умения и обучения могат да подпомогнат персонала в туризма; обновяването на градска, културна, транспортна и цифрова инфраструктура подобрява средата на дестинацията; научноизследователските и иновационните инструменти могат да формират партньорства между предприятия, университети и технологични организации. Следователно ползата за туризма не се измерва само чрез броя на финансираните туристически фирми, а и чрез подобрената достъпност, качество на средата и капацитет за иновации.

Таблица 1. Направления на НПВУ с приложение в туризма

Направление	Примерни дейности	Очакван резултат
Цифров преход	Системи за резервации и управление; анализ на данни; облачни услуги; киберсигурност	По-висока производителност и персонализирано обслужване
Зелен преход	ВЕИ за собствено потребление; съхранение на енергия; ресурсно ефективно оборудване; кръгови решения	По-ниски разходи и екологичен отпечатък
Сграден фонд	Енергийно обновяване на туристически и други нежилищни сгради	Енергийни спестявания и подобрен комфорт
Умения и иновации	Дигитални обучения; партньорства с научни организации; внедряване на иновации	Повишен организационен и технологичен капацитет
Среда на дестинацията	Публична цифрова, транспортна, културна и градска инфраструктура	По-добра достъпност и качество на туристическото преживяване

Източник: Систематизация на автора по European Commission (2026a, 2026b).

Ограниченията са съществени. Не всяка туристическа дейност е допустима, част от инвестициите се реализират чрез публични бенефициенти, а процедурите имат конкретни срокове, режими на държавна помощ и

изисквания за собствен принос. Необходимо е да се предотвратява двойно финансиране на един и същ разход и да се спазва принципът за ненанасяне на значителни вреди върху околната среда. Затова НПВУ трябва да се разглежда като целева и временно достъпна възможност, която допълва, но не заменя европейските фондове и националното финансиране.

2. Програми за финансиране на туристическия сектор от европейските фондове

В програмния период 2021-2027 г. туристическият сектор може да използва средства при споделено, пряко и непряко управление. При споделеното управление националните органи публикуват процедурите и избират проектите; при прякото управление Европейската комисия организира конкурсите и сключва споразуменията с кандидатите. Разликата определя начина на кандидатстване, езика на проектното предложение, партньорските изисквания и мащаба на проектите (European Union, 2026).

Програма „Конкурентоспособност и иновации в предприятията“ 2021-2027 г. е основен източник за инвестиции на микро-, малки и средни туристически предприятия. Подкрепата се насочва към иновации, цифровизация, производствен и организационен капацитет, енергийна и ресурсна ефективност. Пример за приложимост е процедурата за енергийна ефективност и използване на възобновяема енергия, която допуска придобиване на термопомпи, системи за оползотворяване на отпадна топлина, изолационни системи, фотоволтаични панели и батерии (Министерство на иновациите и растежа, 2025). Конкретните параметри от приключили процедури не следва автоматично да се пренасят към бъдещи приеми.

Програма „Развитие на регионите“ 2021-2027 г. има ключово значение за туристическите дестинации чрез интегрирани териториални инвестиции. Потенциалните дейности включват културна инфраструктура, опазване и социализация на наследството, градска среда, мобилност, публични пространства, туристическа инфраструктура и свързани услуги. Съществено условие е проектът да бъде част от интегрирана териториална логика и да демонстрира връзка между икономическо развитие, качество на живот и устойчиво използване на местните ресурси.

Програма „Развитие на човешките ресурси“ и Програма „Образование“ могат да подкрепят квалификацията и преквалификацията, дигиталните и зелените умения, заетостта на млади хора, ученето чрез работа и партньорството между образование и бизнес. За туризма това е особено важно поради сезонността, текучеството, недостига на кадри и бързото изменение на изискванията към обслужването. Финансирането на оборудване без паралелно развитие на компетентности създава риск активите да не бъдат използвани пълноценно.

Програмите за околна среда, транспортна свързаност и морско дело имат предимно непряко, но стратегическо значение. Подобряването на

водната и отпадъчната инфраструктура, опазването на биоразнообразието, устойчивата мобилност и управлението на крайбрежните и водните ресурси създават базовите условия за конкурентоспособен природен, селски, морски и екотуризъм. При тези инструменти туристическите организации често участват като партньори, заинтересовани страни или ползватели на резултатите, а не като единствени бенефициенти.

Стратегическият план за развитие на земеделието и селските райони и подходът ВОМР чрез местните инициативни групи могат да подпомагат диверсификацията, местните услуги, занаятите, късите вериги и малката туристическа инфраструктура в селски райони. Допустимостта зависи от територията, местната стратегия и конкретната интервенция. Значимостта на този подход е в съчетаването на туризма с местно производство, култура, гастрономия и предприемачество.

Програмите Interreg финансират трансгранични и транснационални партньорства за общи туристически маршрути, културно и природно наследство, дигитални платформи, устойчив транспорт, управление на посетителските потоци и институционален капацитет. Тяхната добавена стойност произтича от решаването на проблем, който не може да бъде ефективно адресиран само от една община или държава.

При прякото управление най-релевантни са Програмата за единния пазар за конкурентоспособност и интернационализация на МСП, Horizon Europe за научни изследвания и иновации, Digital Europe за цифров капацитет, LIFE за околна среда и климат, Erasmus+ за образование и умения и Creative Europe за културни и творчески проекти. Horizon Europe разполага с бюджет от 95,5 млрд. евро за периода и подкрепя сътрудничество по научни и иновационни предизвикателства (European Commission, 2026c), а Digital Europe насочва ресурси към изкуствен интелект, киберсигурност, усъвършенствани цифрови умения и внедряване на технологии в икономиката (European Commission, 2026d).

Министерството на туризма поддържа ръководство за възможностите за европейско финансиране, чиято цел е да подпомага сектора при създаването на конкурентоспособни продукти и услуги. Документът обхваща многогодишната финансова рамка 2021-2027 г. и спецификата на отделните програми (Министерство на туризма, 2023). Практическото му използване трябва да се съчетава с актуалните работни програми, индикативни графици и условия за кандидатстване, тъй като допустимостта и бюджетите се променят.

Таблица 2. Основни групи програми и приложимост за туризма

Инструмент	Подходящи кандидати	Типичен проектен фокус
ПКИП	Туристически МСП и други допустими предприятия	Иновации, цифровизация, енергийна и ресурсна ефективност
ПРР и ИТИ	Общини, публични организации, партньорства, бизнес според процедурата	Наследство, градска среда, мобилност, туристическа инфраструктура
ПРЧР и Образование	Работодатели, обучителни и образователни организации, партньорства	Квалификация, заетост, дигитални и зелени умения
СПРЗСР и ВОМР	Местни предприятия, общини, НПО и партньорства в допустими територии	Диверсификация, местни услуги, селски и гастрономически туризъм
Interreg	Трансгранични и транснационални партньорства	Общи маршрути, наследство, устойчивост и обмен на решения
Пряко управлявани програми	Международни консорциуми, МСП, публични и научни организации	Иновации, цифрови решения, климат, култура, умения и мрежи

Източник: Систематизация на автора по Министерство на туризма (2023) и European Commission (2021).

3. Приоритети и цели за финансиране на туристическия бизнес

Приоритетите за финансиране следва да произтичат от проблемите на туристическата система и очакваните резултати, а не от наличието на отделна покана. Европейската рамка обединява зелената и цифровата трансформация, устойчивостта, уменията, управлението и инвестициите (European Commission, 2022), като екологичните политики насърчават ресурсната ефективност, иновациите и устойчивото развитие на туристическата екосистема (Ilieva et al., 2024). В България тези направления трябва да отчитат регионалните различия, сезонността, концентрацията на посещенията и ограничения капацитет на малките предприятия и общини.

Зелен преход и ресурсна ефективност. Първият приоритет е намаляването на енергийното и ресурсното потребление. Финансирането следва да насърчава енергийно обновяване, ВЕИ за собствено потребление, ефективни отоплителни и охладителни системи, повторно използване на вода, предотвратяване на хранителни отпадъци, устойчиви доставки и измерване на въглеродния отпечатък. Целта е едновременно да се понижат разходите и зависимостта от ценови шокове и да се съхрани природният капитал, върху който се основава туристическото предлагане.

Цифровизация и управление на данни. Вторият приоритет е цифровата трансформация на предприятията и дестинациите. Подходящи са интегрирани резервационни и управленски системи, динамично ценообразуване,

дигитален маркетинг, управление на взаимоотношенията с клиенти, виртуално представяне на наследството, достъпни цифрови услуги, анализ на потоци и киберсигурност. Целта трябва да бъде доказуема промяна в процесите и клиентската стойност, а не само придобиване на техника или изработване на уебсайт.

Човешки капитал и качество на заетостта. Третият приоритет обхваща професионалните, езиковите, управленските, зелените и цифровите компетентности. Финансирането трябва да стимулира сътрудничеството между предприятия, професионални гимназии, университети и обучителни организации, както и по-устойчива заетост извън активния сезон. Резултатите могат да се измерват чрез придобити квалификации, задържане на персонал, производителност, качество на обслужването и въвеждане на нови функции.

Диверсификация, наследство и балансирано регионално развитие. Четвъртият приоритет е развитието на целогодишни и териториално разпределени туристически продукти. Подкрепата следва да свързва културно и природно наследство, събития, местна гастрономия, творчески индустрии, здравен и спортен туризъм в маршрути и преживявания с реален пазарен достъп. Националната политика поставя акцент върху устойчивото развитие, конкурентоспособността, международното позициониране и баланса между туристическите райони (OECD, 2026).

Достъпност, безопасност и устойчивост при кризи. Петият приоритет е достъпността на услугите за хора с различни потребности, физическата и цифровата безопасност и способността за реакция при здравни, климатични, геополитически или пазарни сътресения. Проектите могат да включват универсален дизайн, системи за управление на риска, диверсифицирани пазари и канали за продажба, защита на данните и планове за непрекъсваемост на дейността.

Интегрирано управление и измерим ефект. Шестият приоритет е координацията между предприятия, общини, организации за управление на туристическите райони, културни институции, научни организации и местни общности. Единичните обекти имат ограничен ефект, ако не са свързани с транспорт, информация, общ продукт, маркетинг и управление на посетителските потоци. Затова проектите трябва да предвиждат ясна отговорност за поддръжка след приключване на финансирането и система от базови и целеви показатели.

Таблица 3. Приоритети, цели и примерни показатели

Приоритет	Основна цел	Примерни показатели
Зелен преход	По-ниска ресурсна интензивност и емисии	kWh на нощувка; вода на турист; дял ВЕИ; предотвратени отпадъци
Цифровизация	По-ефективни процеси и по-добро преживяване	Дял онлайн продажби; автоматизирани процеси; повторни клиенти; киберинциденти
Умения	По-висока производителност и качество на заетостта	Обучени лица; придобити квалификации; задържан персонал; заетост извън сезона
Диверсификация	Целогодишно и регионално балансирано търсене	Посещения извън сезона; среден престой; нови продукти; местни доставчици
Достъпност и устойчивост	Приобщаващи, безопасни и адаптивни услуги	Достъпни обекти и услуги; планове за риск; възстановяване след прекъсване
Управление	Координиран продукт и устойчивост на резултатите	Партньори; общи данни; разходи за поддръжка; изпълнени целеви стойности

Източник: Разработка на автора.

При подбора на проекти могат да се приложат пет групи критерии: стратегическо съответствие; допълняемост и липса на двойно финансиране; икономическа жизнеспособност; измерим екологичен и социален ефект; административен и партньорски капацитет. Финансовата устойчивост изисква предварително планиране на собственото участие, оборотния капитал и разходите за експлоатация и поддръжка. Особено при публичната инфраструктура трябва да се избягва създаването на обекти без реално търсене, достъп, съдържание и устойчив модел на управление.

Следователно успешният проект започва с диагностика на потребността, а не с избора на програма. След определяне на целевата група, проблема и измеримия резултат се търси инструментът, чиято цел, допустими дейности и индикатори съответстват на проекта. Този подход намалява риска от формално усвояване на средства и превръща финансирането в средство за структурна промяна на туристическия сектор.

Заключение

Финансирането на туристически дейности в България се осигурява чрез НПВУ и различни европейски програми. НПВУ подкрепя ограничени във времето мерки за зелен и цифров преход, иновации и умения, а европейските фондове предоставят по-дългосрочни възможности за развитие на предприятията и дестинациите.

Устойчивият ефект изисква инвестиции в ресурсна ефективност, цифровизация, квалифицирана заетост, целогодишни продукти и интегрирано управление. Водещи критерии са създадената икономическа, социална и екологична стойност и приносът към конкурентоспособността на туризма.

Използвани източници

Министерство на иновациите и растежа. (2025). BG16RFPR001-2.004 „Енергийна ефективност и използване на енергия от възобновяеми източници в предприятията“. https://www.mig.government.bg/programa-konkurentosposobnost-i-inovaczii-v-predpriyatiyata/novini-proczeduri-pkip/en-efektivnost-i-izpolzvane-na-energiya-ot-vaz-iztoch-v-predpriyatiyata/

Министерство на туризма. (2023, 9 март). Министерство на туризма разработи Ръководство за финансиране от Европейския съюз за туристическия сектор за програмен период 2021-2027 г. https://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/rukovodstvo-za-vuzmozhnosti-za-finansirane/ministerstvo-na-turizma-razraboti-rukovodstvo

European Commission. (2021). Guide on EU funding for tourism. https://pact-for-skills.ec.europa.eu/community-resources/publications-and-documents/guide-eu-funding-tourism_en

European Commission. (2022). Transition pathway for tourism. Publications Office of the European Union. https://transport.ec.europa.eu/tourism/transition-eu-tourism_en

European Commission. (2026a). Bulgaria’s recovery and resilience plan: Reforms and investments. https://reforms-investments.ec.europa.eu/recovery-and-resilience-facility-1/country-pages/bulgarias-recovery-and-resilience-plan_en

European Commission. (2026b). Bulgaria’s recovery and resilience: Supported projects - Nation-wide investment scheme. https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-plan-bulgaria/bulgarias-recovery-and-resilience-supported-projects-nation-wide-investment-scheme_en

European Commission. (2026c). Funding programmes and open calls. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls_en

European Commission. (2026d). The Digital Europe Programme. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme

European Union. (2026). Финансиране, безвъзмездни средства, субсидии. https://european-union.europa.eu/live-work-study/funding-grants-subsidies_bg

Ilieva, L., Todorova, L., & Ismailov, T. (2024). Impact of the priorities in the European environmental policy on the development of the tourist ecosystem. BIO Web of Conferences, 114, Article 01007. https://doi.org/10.1051/bioconf/202411401007

OECD. (2026). Bulgaria. In OECD tourism trends and policies 2026. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-tourism-trends-and-policies-2026_3fd3cd75-en/full-report/bulgaria_fbc6cbc8.html